

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Láska a harmonie v Komenského
Obecné poradě
o nápravě věcí lidských**

Iveta Potočková

Bakalářská práce
Pardubice 2010

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/200 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne29. listopadu 2010.....

Iveta Potočková

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Věře Schifferové, CSc. za její čas věnovaný pravidelným konzultacím, za užitečné rady, jimiž moji práci obohatila. Též za její vždy ochotný přístup.

Těmito slovy bych také ráda poděkovala mé rodině, jež mi poskytovala jak finanční, tak i psychickou podporu po celou dobu studia.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iveta POTOČKOVÁ**
Osobní číslo: **H06429**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Láska a harmonie v Obecné poradě**
Zadávající katedra: **Katedra religionistiky a filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V úvodní kapitole bude stručně pojednáno o vztahu Komenského k filosofické tradici, jež našemu mysliteli poskytla podněty k promýšlení otázek lásky a harmonie. Práce se zaměří na Komenského raný pansofický spis Předchůdce vševědy, v kterém Komenský ideu harmonie pojal jako význačnou ontologickou kategorii. Hlavní pozornost bude věnována Komenského pojetí lásky a harmonie v jeho Obecné poradě, a to na úrovni Komenského ontologie (pojetí světa jako harmonického celku), etiky (láska a harmonie jako zásady uspořádání všech lidských vztahů v Mundus moralis) a politické filosofie (láska a harmonie jako principy nové obecné politiky v Panorthosii). V závěru práce bude upozorněno na aktuální význam Komenského myšlenek o lásce a harmonii.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

KOMENSKÝ, J. A. Obecná porada o nápravě všech věcí lidských, sv. I-III, Praha: Svoboda, 1992.

Vybrané spisy Jana Amose Komenského, sv. V, Předchůdce vševědy, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

PATOČKA, J. Komeniologické studie, sv. I-III, Praha: Oikoymenh, 1997-2003.

SOUDILOVÁ, V. Filosofické základy Komenského irénismu, in: R. Palouš – V. Soudilová, Comenius redivivus, in: Studia paedagogica 6, Praha, 1991, str. 17-96.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Věra Schifferová, CSc.
Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2008

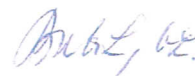
Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2010

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

SOUHRN

Tématem práce jsou ideje lásky a harmonie, které Komenský promýšlel v souvislosti se svou ontologií, gnoseologií, etikou a politikou.

V první kapitole je stručně pojednáno o lásce a harmonii vzhledem ke vztahu Komenského k filosofické tradici. Je tu naznačen původ a vývoj těchto myšlenek.

Druhá kapitola je zaměřena k harmonii jakožto ontologické a gnoseologické kategorii. Rovněž je tu přihlédnuto ke Komenského ranému pansofickému spisu *Pansophiae prodromus (Předchůdce Vševědy)*.

Třetí kapitola je věnována etické problematice. Lásky a harmonie jsou pro Komenského ctnosti, na nichž mají být vybudovány lidské vztahy v rámci společného stýkání se a obývání tohoto světa. Komenský o tomto tématu pojednává hlavně v *Mundus moralis (Světě mravním)*, tj. v šestém stupni *Pansofie Obecné porady o nápravě věcí lidských*. Jsou to i důležité principy jeho všenápravy (filosofie, politiky a náboženství).

Čtvrtá, poslední kapitola se zamýšlí nad aktuálním významem Komenského myšlenek o lásce a harmonii. Opírá se především o komeniologické studie Jana Patočky.

KLÍČOVÁ SLOVA

láska - harmonie - jednota - řád - bůh - svět

TITLE

Love and harmony in *Consultatio catholica*

SUMMARY

The key topics of my work are ideas of love and harmony which Comenius chew in context with of his ontology, gnoseology, ethics and politics.

In the first chapter is briefly dissertated about love and harmony with regard to Comenius relation to philosophic tradition. The origin and development of these ideas is indicated there.

Second chapter is focused to harmony as ontological and gnoselological category. There is mentioned as well to Comenius forward pansophical tract *Pansophiae prodromus*.

The third capter is about ethical problems. Love and harmony are moralities for Comenius on which have to be built up human relations in terms of shared socialization and occupation of this world. Comenius dissertate about this topic mainly in *Mundus moralis* i.e. in sixth grade *Pansophia* of his work *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*. These are important principles his allcorrection (philosophy, politics and religion).

The aim of the fourth the last chapter is actual meaning Comenius things about love and harmony. First at all it is based on comenius studies by Jan Patočka.

KEY WORDS

love - harmony - unity - order - god - world

Obsah

ÚVOD.....	9
1. LÁSKA A HARMONIE VE FILOSOFICKÉ A NÁBOŽENSKÉ TRADICI.....	11
2. IDEA HARMONIE V PŘEDCHŮDCI VŠEVĚDY.....	13
3. POJETÍ LÁSKY A HARMONIE V KOMENSKÉHO OBECNÉ PORADĚ.....	17
3.1 Pojetí světa jako harmonického celku.....	17
3.2 Láska a harmonie v úvahách o etice.....	19
3.2.1. Láska ve vztahu k sobě samému jako základ vztahu s druhými.....	20
3.2.2. Láska ve vztahu k lidem jako záruka dobrých vztahů s nimi.....	21
3.2.3. Láska ve vztahu k Bohu jako základ pro všechny vztahy.....	25
3.2.4. Harmonie v lásce k sobě, bližnímu a Bohu.....	25
3.3 Láska a harmonie v úvahách o politické filosofii.....	27
3.3.1. Odstranění překážek k obnovení lidskosti.....	30
3.3.2. Láska a harmonie jako prostředky a cíle Komenského všenápravy.....	33
4. AKTUÁLNÍ VÝZNAM KOMENSKÉHO MYŠLENEK O LÁSCE A HARMONII.....	38
ZÁVĚR.....	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	42

Úvod

Komenský o idejích lásky a harmonie pojednává v řadě svých děl, a to v kontextu úvah o etice, politice, vše výchově a všenápravě.

Předložená bakalářská práce se opírá hlavně o jeho opus grande, tj. o *Obecnou poradu o nápravě věcí lidských*.¹

Ideje lásky a harmonie jsou tu součástí celkové koncepce reformy základních složek lidskosti (filosofie, politiky a náboženství). Komenskému jde o to, aby byla obnovena skutečná lidskost člověka, aby byl člověk pozvednut na svou lidskou úroveň. Základem universální nápravy se má stát biblické přikázání: „Co chceš nebo nechceš, aby ti jiní činili, to ty druhým (ne)čiň“ (Mt 7,12), jež v sobě zahrnuje lásku jako pojítka všech lidských vztahů.

Myšlenku harmonie Komenskému zprostředkoval Mikuláš Kusánský. Tato myšlenka Komenskému otevřela nový rozměr pojetí světa. Pomohla mu vymanit se z těžkého krizového období (v letech 1618–1625), neboť v ní spatřil možné řešení, jak se vyprostit z labyrintu zkomoleného světa.²

Komenský, jakožto hluboce věřící křesťan, chápe lásku především na základě křesťanských mravních přikázání. Lásky je pro něho principální pojítka vztahů mezi lidmi, je základem vztahu člověka k sobě samému a vztahu člověka k Bohu. Komenský zakládá na

¹ Srv. latinský originál: Johannis Amos Comenius, *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*, t. I-II, Pragae 1966.

² Srv. Patočka, J.: *Dvojití filosofování mladého Komenského*, in: *týž: Komeniologické studie*, díl I, Oikoymenth, Praha 1997, str. 26 (Sebr. sp. J. Patočky, sv. 9).

lásce svůj veškerý přístup k lidem a ke světu. Opírá o ni svou výchovnou metodu, jíž má být člověk doveden ke svému hlavnímu cíli, jímž je všeobecná náprava světa.

Myšlenky lásky a harmonie hrají v díle našeho myslitele zásadní roli. Obě ideje Komenský chápe jako principy bytí na tomto světě, jako zásady v naplnění našeho jednotného smyslu, tj. konat vše k dobru svému, druhých lidí a všeho kolem nás v nejplnějším řádu, jak nám stanovil Bůh v naší přirozenosti, a tím dotvářet harmonii universa³.

³ V tomto smyslu Komenský uvádí ve svém díle též pojem panharmonie (pozn. autorky).

1. LÁSKA A HARMONIE VE FILOSOFICKÉ A NÁBOŽENSKÉ TRADICI

Komenský ve svých úvahách o lásce a harmonii navazoval na myslitele starověké antiky, středověkého křesťanství i na myslitele počátku novověku.

Jak známo, v orfismu a pythagoreismu byla myšlenka harmonie světa uvedena do souvislosti s hudební harmonií.⁴ Harmonie byla ústřední kategorií pythagorejského lékařství a astronomie.⁵ Problémem harmonie se zabývali středověcí novoplatonikové, kteří harmonii uváděli do souvislosti s pojetím světa jako organického celku, „v němž dění probíhá jako vyrovnání protikladů směrem k jednotě“⁶ a v kterém hraje roli vztah člověka ke světu. Komenského též výrazně ovlivnily myšlenky o harmonii veškerenstva zprostředkované renesančními mysliteli. Největší dojem na něho učinily myšlenky rozvíjené Mikulášem Kusánským. Komenský je znal z antologie Ulricha Pindara *Speculum intellectuale felicitatis humanae* (Nürnberg 1510).⁷ Komenský pochopitelně myšlenku všeobecné harmonie rozvíjí na úrovni své doby. Uvádí ji do souvislosti s problémy racionalizace, užívá jí jako prostředku zpřehlednění, uspořádání a zjednodušení přílišné rozmanitosti věcí, a také za účelem snadnějšího pochopení neznámých oblastí reality

⁴ Srv. Ritter, J. : *Harmonie*, in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 3, Schwabe & Co 1974, Basel, sl. 1001.

⁵ Srv. Tretera, I. : *Nástin dějin evropského myšlení*, Paseka, Praha-Litomyšl 1999, str. 44.

⁶ Čapková, D. : *Úvod*, in: Komenský, J. A. : *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. I, Svoboda, Praha 1992, str. 15.

⁷ Srv. Patočka, J. : *Dvojitý filosofování mladého Komenského*, cid. vyd., str. 23.

na základě analogie - „rovnosti vztahů mezi strukturami známými“.⁸

V úvahách o lásce vycházel Komenský pochopitelně z biblické tradice. Myšlenky čerpal ze Starého a Nového zákona. Ve svém díle často užívá starozákonní přikázání: „*milovati budeš bližního svého jako sebe samého*“ (Lv 19,18) a novozákonní přikázání lásky, na němž zakládá svou etiku i politiku: „*Co chceš nebo nechceš, aby ti jiní (ne)činili, to ty bližním (ne)čiň!*“ (Mt 7,12). Těmito přikázáními Komenský nabádá, aby si lidé vědomě neubližovali a byli k sobě spravedliví, jakožto věční ctitelé Božího řádu, který je dokonalý. Lásku zde chápe ve smyslu křesťanském, jež je v Novém zákonu označována též pojmem agapé. Tato láska má charakter nezaujatého spojení mezi „objekty“. Je to láska, jež pochází od samotného Boha. Tento význam označuje tvůrčí a vysvobozující lásku Boha ke světu a k lidu, odpovídající lásku lidstva k Bohu a lásku lidstva k lidstvu jako nevyhnutelné svědectví lidské lásky k Bohu.⁹

Komenský pro své úvahy o lásce, jak je známe ze *Světa mravního*, našel inspiraci ve stoické etice. Ve svých etických úvahách velmi často cituje filosofa Seneku, s nímž Komenský nepochybně v mnohém sympatizoval.

⁸ Patočka, J. : *Komenský a hlavní filosofické myšlenky 17. století*, in: *Komeniologické studie*, díl I, cit. vyd., str. 141.

⁹ Srv. Ritter, J. : *Liebe*, in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 5, Schwabe & Co AG 1980, Basel, sl. 296.

2. IDEA HARMONIE V PŘEDCHŮDCI VŠEVĚDY

Komenský ve svém díle *Prodromus pansophiae* (*Předchůdce vševědy*) oceňuje harmonii jako základ pro poznání všech věcí, přesněji pro vytvoření vševědy, souboru veškerého vzdělání, jež by bylo přístupné každému člověku k naparavení všeho, čím je podle Komenského svět pokážen.

Komenský vychází z původního pythagorejského a později novoplatonského pojetí myšlenky harmonie jakožto příjemného souzvuku mnoha hlasů. Inspiraci tu čerpá od Mikuláše Kusánského. Komenský shledává tuto harmonii jako souzvuk věčných vlastností v Bohu, stvořených vlastností v přírodě a vlastností vyjádřených v umění, tj. v lidské dovednosti.¹⁰

Jak ukázal Jan Patočka, již Komenského *Didaktika* byla založena na myšlence o paralelnosti *natura - ars*, jež pochopitelně souvisí s idejí světa jako harmonického celku a s idejí souladu přirozené síly a lidské dovednosti.¹¹ Přirozenost je podle Komenského idea Boží, která se otiskuje v přírodě a poté v lidském umění. Božská síla provází přírodu a člověka a vztah mezi nimi uvádí v soulad. Jedno je ve vztahu s druhým a vzájemně se spojují v třetím. Harmonie je výsledkem jejich vzájemnosti.

¹⁰ Srv. Komenský, J. A. : *Předchůdce vševědy*, přel. Kyrášek, J., in: *Vybrané spisy J. A. Komenského*, sv. V, SPN, Praha 1968, str. 280-281.

¹¹ Srv. Patočka, J. : *Komenského názory a pansofické literární plány od spisů útěšných ke Všeobecné poradě*, in: *Komeniologické studie*, díl II, Oikoymenh, Praha 1998, str. 231 (Sebr. sp. J. Patočky, sv. 10).

Komenský svou harmonizační koncepci zakládá na představě tří základních vrstev světa, jimiž jsou: svět pravzorový - mundus archetypus, svět přírody - mundus ectypus a svět lidské dovednosti - mundus antitypus, mezi nimiž navzájem panují vztahy harmonie. Příroda je obrazem božského souzvuku a jejím obrazem je umění.¹²

Pro Komenského je harmonie také norma pro poznání všech věcí, které vytváří svět tj. - Bůh, příroda, lidská mysl. Komenský jí věnoval pozornost v 18 aforismech spisu *Prodromus pansophiae*. Komenský zde požaduje 3 věci:

1) „Prvním požadavkem je, aby nic nebylo nesouzvučné.“¹³ Protože harmonie vzniká z protikladů, které jsou přiváděny k souzvuku, tak i celý svět je složen z kontrastů, bez nichž by nemohla existovat pravda, ani řád, ale ani podstata světa. Všechny protiklady docházejí k jednotě a mají k ní dojít v naší duši, jestliže má vzejít obecná harmonie, která by sjednala obecnou shodu v našich skutcích, myšlenkách a slovech; a odstranila veškerou případnou disharmonii. Komenský upozorňuje na to, že vytrhávání jednotlivých významů z přírody, jak to činí mnozí myslitelé jeho doby, a následné vyvozování různých pravd je příčinou hádek a bojů. Komenský na to praví: „*To nutně zmizí, jakmile se ukáže světlo obecné harmonie. Pravda je totiž všude se sebou shodná*“.¹⁴

¹² Srv. Čapková, D. : *Úvod*, cit. vyd., str. 17.

¹³ Komenský, J. A. : *Předchůdce vševědy*, cit. vyd., str. 281.

¹⁴ Tamtéž, str. 281.

2) „Druhým požadavkem harmonie je, aby nic nebylo, co by nebylo souzvučné.“¹⁵ U přirozených tvorů a umělých věcí je třeba, aby všechny části byly souměrné vzhledem k celku i mezi sebou navzájem. To, co je v přírodě, existovalo v jakési dokonalé podobě již dříve, protože všechny věci mají svou podstatu, z které existují. Božské věci jsou tedy normou pravdy. Jako lidské výtvořiny zcela odpovídají určitou úměrností přirozeným, tak přirozené odpovídají božským.¹⁶

3) „Třetí vlastností harmonie je, aby množství zvuků a hlasů vycházelo z mála zásad a jistých způsobů rozdílů.“¹⁷ Neboť všechny rozdíly harmonií, které byly vymyšleny, vycházejí ze sedmi hlasů a tří souzvuků. Tak je tomu i ve všem ostatním. Mnohost a rozmanitost věcí je jen rozmanité opakování podobného.

Vše je všemu podobné, protože všechno, co se děje, děje se podle idejí v mysli Boží. Jestliže není možné, aby Bůh konal beze smyslu, protože on sám je smyslem všech smyslů, tak i příroda a umění, jež přírodu napodobuje, nemůže tvořit beze smyslu. Umění si vypůjčuje ideje svých děl od přírody, příroda od Boha a Bůh sám od sebe.¹⁸ Bůh jakožto nejdokonalejší vzor vší dokonalosti, nemá ve své věčnosti nic, co by mohl napodobovat. Znamená to tedy, že vše bylo vytvořeno podle božských idejí. To je základ harmonie.

¹⁵ Tamtéž, str. 282.

¹⁶ Srv. tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Srv. tamtéž., str. 279.

Pro Komenského je svět souladným a jednotným celkem, který má harmonickou strukturu. Cílem je poznat podstatu světa, nečinit mu násilí a být s ním v souladu. Jako základ vztahu člověka ke světu a zlidštění poměrů vůbec má pomoci výchova.¹⁹

¹⁹ Srv. Patočka, J. : *O nový pohled na Komenského*, in: *Komeniologické studie*, cit. vyd., str. 15.

3. POJETÍ LÁSKY A HARMONIE V KOMENSKÉHO OBECNÉ PORADĚ

3.1 Pojetí světa jako harmonického celku

V *Pansofii* Komenský celek všeho jsoucího rozdělil do sedmi na sebe navazujících světů (stupňů či okruhů). Mezi těmito sedmi světy panuje vztah posloupnosti, od věcí prvních k posledním, od nejvyšších k nejnižším a naopak. Podle Komenského se má člověk naučit spojovat nebe se zemí a zemi s nebem, od sebe skrze svět pronikat až k Bohu, aby jak na zemi, tak i v nebesích naplnil Boží vůli.

Základem celé pansofie je SVĚT MOŽNÝ nebo také ideální. Týká se všeho, co si naše mysl může představit, čeho si může žádat a co může vykonat. Tyto naše schopnosti je potřeba dokonale znát, abychom jich mohli správně užívat a tak být dobrými správci světa.

Prvním reálným světem je SVĚT PRAVZOROVÝ, jehož poznáním je možné odhalit první jsoucno, z něhož vše ostatní pochází, a zároveň také poslední, do něhož se vše zpět vrací. Jsoucno věčné a nejvyšší, nad kterým nic vyššího není a nemůže být. (Poznáním jsoucna jsoucen pochopíme snáze uspořádanost věcí ve světě.)

Druhý SVĚT ANDĚLSKÝ (inteligibilní) je vystavěný z Božích děl na základě věčných idejí, k nimž lze proniknout pouze skrze rozum a víru. Tento svět je spojujícím článkem světa ideového (Božího) a světa hmotného (tělesného).

Třetí je SVĚT MATERIÁLNÍ (viditelný). To je svět reálných věcí, jež stvořil Bůh k rozvíjení jeho

dokonalých vlastností, tj. moci, moudrosti a dobroty, které jsou v tomto světě rozptýleny. Naším úkolem zde je následovat je.

Čtvrtým světem je SVĚT LIDSKÉ DOVEDNOSTI, ve kterém má člověk vládnout nad tvory a vytvářet věci podle Boží vůle, jež mu tento úkol zadala, aby ji napodoboval.

Pátým světem je SVĚT MRAVNÍ, na jehož základě má člověk poznat sám sebe, aby se mohl ovládat a být soběstačný, aby mohl ovládat druhé lidi a všechny obce, církve, školy. Protože mu byla dána svobodná vůle rozhodovat se, je třeba, aby dovedl žít rozumně a moudře.

Šestý je SVĚT DUCHOVNÍ, umožňující člověku, přesněji lidské mysli skrze vůli, setkat se s Bohem a docílit tak blaženého stavu jako nejvyššího stádia lidského poznání, jež má být pro člověka věčné.

Posledním světem, dovršujícím harmonické uspořádání světa, je SVĚT VĚČNÝ, který nakonec do sebe soustřeďuje všechny světy předešlé. Je to svět, do něhož má být v určitý čas přeneseno všechno, co je předurčeno k podílení se na věčnosti (pevné a neměnné bytí). *„Věčný zdroj věcí, poněvadž je sám vším, opět do sebe přivádí toky, kterým dal vznik, stejně jako mořské vody se po všech svých koloběžích opět vracejí do moře.“*²⁰ Radim Palouš ve svém díle *Komenského Boží svět* píše: *„svět je pout' bytí „tam a zase zpět“, je to vyjití z Boží náruče a úsilí o návrat do ní, východ z jednoty a příchod k ní.“*²¹

²⁰ Komenský, J. A. : *Pansofia, Svět mravní*, in: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. II, Svoboda, Praha 1992, str. 435. Komenský zde uplatňuje novoplatonskou emanační nauku (pozn. autorky).

²¹ Palouš, R. : *Svět Komenského*, in: *týž: Komenského Boží svět*, SPN, Praha, 1992, str. 34.

3.2 Láska a harmonie v úvahách o etice

Lásku a harmonii Komenský doporučuje jako etické zásady, na jejichž základě by měly být uspořádány všechny lidské vztahy. Komenský tomuto problému věnoval pozornost zejména v *Pansofii*, ve *Světě mravním*.

Bůh nás nestvořil na světě samotné, ale ve společenství. Proto je člověk přirozeně tvor společenský, neschopný žít sám, ale s nutnou potřebou družít se s druhými. Bůh chtěl, aby člověk žil „pospolitě pro dobro každého jednotlivce i společné dobro všech.“²² Jakákoliv sdružování jednotlivců ať už ve státním útvaru, v církvi, ve škole, v rodině, jsou možná dodržováním určitých mravních pravidel. Prvotní mravní principy pro život ve společenství s druhými lidmi jsou citovány již v Bibli: „Co nechceš, aby ti druzí činili, sám jiným nedělej“ (Mt 7,12). A z něho odvozené: „Miluj bližního svého jako sebe samého“ (Mt 19,19). Základem těchto přikázání je láska jak k sobě samému, tak k druhému člověku a především k Bohu. *“Vždyť člověk, protože je Božím obrazem, má se sebou samým i s bližním zacházet právě tak, jak sám Bůh zachází se svým obrazem, tedy přímo jako s Bohem v jeho obraze.”*²³ Jedná se zde o tutéž lásku, jež pochází od samotného Boha.²⁴

²² Komenský, J. A. : *Pansofia, Svět mravní*, cit. vyd., str. 215.

²³ Tamtéž, str.193.

²⁴ V pojmové terminologii se pouto stmelující tyto tři oblasti vztahů označuje pojmem “křesťanská láska”, totéž, co řecké “agapé”. Je to láska myšlená jako odevzdání se, sebevdání nebo také sebezřeknutí ve prospěch druhé osoby, tzn. duchovní stav, kterým převyšujeme sebe sama. Srv. Ritter, J., *Liebe*, in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 5, Schwabe & Co AG 1980, Basel, sl. 296.

3.2.1. Láska k sobě samému jako základ vztahu s druhými

Komenský zde lásku považuje za základ pro ovládání sebe (sebeovládání) i pro ovládání druhých. Takto pojatá láska bude později představena jakožto podmínka lidského jednání v Komenského úvahách o politice.

Jak píše Komenský ve *Světě mravním*: "*Pramenem všech ctností i neřestí je sebeláska. Ctností tehdy, máme-li ji v sobě správnou, a neřestí tehdy, máme-li ji pokřivenou.*"²⁵ Upomíná tím k potřebě všimnout si především věcí, které směřují k naší pravé blaženosti a které nás nepřivádí na scestí klamných potřeb, jako je touha po majetku, rozkoších, slávě, apod.

Komenský uvádí tři druhy dobra, ke kterému máme s láskou k sobě směřovat - jsou to věci čestné, prospěšné a potěšující, které pocházejí z jím často užívané metafyzické triády řádu, užitku a lásky (*ordo, usus, amor*). "*Jsou-li však nesprávně pochopeny, plodí tři zrůdy - ctižádostivost, hrabivost, a chtíč, a to tehdy, když se předmětem nadměrného dychtění stávají sláva, peníze a tělesná rozkoš.*"²⁶ Chováme-li k sobě úctu, je třeba snažit se zdržovat se takovýchto nepravých žádostí. Komenský to dokládá příkladem z Bible: "*Jestliže někdo žije podle přání svého srdce, přidává k žízni opilost duše (Dt 29,19)*". Sám k tomu dodává, že je třeba všeho potřebného užívat s mírou, pokud je to pro život nutné. "*Byli bychom sami sebou, kdybychom se nestarali o zbytečnosti, ale kdybychom se*

²⁵ Komenský, J. A. : *Pansofia, Svět mravní*, cit. vyd., str. 205.

²⁶ Tamtéž, str. 206.

spíše snažili naplnit si ducha než zadky, břicha nebo oči --".²⁷ Míni tím, že být sám sebou znamená mít lásku k sobě samému (a tím i k druhému člověku), což spočívá především v naplnění ducha, protože "je lépe se obrátit k touze po skutečném dobru, abychom se stali pány veškerenstva."²⁸

3.2.2. Láska k druhým jako záruka dobrých vztahů s nimi

Komenský doporučuje chovat k druhým úctu a pěstovat ctnosti pro zakládání a zachovávání dobrých vztahů mezi lidmi.

Tento druh kontaktu potvrzují jakákoliv spojení ať blízkého nebo vzdáleného stupně: mezi manželi, rodiči a dětmi, sourozenci, příbuznými, ale i známými a neznámými, přáteli a nepřáteli. Rozumné stýkání se s lidmi vyžaduje pěstovat ctnosti, neboť podle Komenského „(...) stejně jako každá pospolitost je jen sdružením lidí, tak i styk mezi lidmi není ničím jiným než společně prováděným cvičením se ve ctnostech.“²⁹ Jsou to ctnosti založené na již zmíněné metafyzické triádě řádu, užitku a lásky, aby vztah k ostatním byl čestný, užitečný a laskavý. „Necht' zkrátka s jistotou očekává Boží přízeň dobrých lidí ten, kdo má poctivý vztah k lidem.“³⁰

²⁷ Tamtéž, str. 208.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž, str. 215.

³⁰ Tamtéž.

Hlavním a nezbytným pojátkem lidských vztahů je trojice ctností svornost, spravedlnost a důvěra. Plní důležitou úlohu proto, abychom jako lidé drželi při sobě, vzájemně se neoklamávali, ale naopak si pomáhali a podporovali se ve všem, v čem je třeba. Poté následují ctnosti, jimiž se lidské vztahy velebí: vlídnost, úslužnost, skromnost. Vyžadují, abychom k sobě byli vždy laskaví, ochotní si ve všem možném vzájemně posloužit, také abychom se dovedli zachovat vůči druhému. Zvláště je to žádoucí v postavení nadřizený - podřizený a naopak. To znamená být mírný k podřizenému a ochotný k poslušnosti vzhledem k nadřizenému. Obě strany by s sebou neměly navzájem pohrdat, neboť obě jsou Božími obrazy. Je třeba si uvědomit, že jsme si před Bohem všichni rovni svou přirozeností, kterou vlastníme všichni stejnou. *"Kdo si může být bližší než člověk s člověkem?"*

Komenský také zmiňuje ctnosti, jež jsou součástí rozumnosti ve styku s lidmi různého povolání nebo s přáteli a nepřáteli, jako je skromnost, poctivost, obezřelost, dobrodiní, trpělivost, atd.

Ovšem nyní věnujme pozornost lásce k bližnímu, v níž se projevují ctnosti velmi podstatné v tomto vztahu. Jsou to: pravdomluvnost, velkodušnost, dobročinnost. Požadavkem pravdomluvnosti vůči bližnímu Komenský poukazuje na Boha, přítomného v našem svědomí, jež je naší řeči k bližnímu svědkem, a proto nakazuje: *"Nemluv jinak než jak cítíš."* *"Neříkej nic jiného, než jak to ve skutečnosti je."*³¹ Důležitou úlohu pozdvihující lásku k bližnímu v této souvislosti

³¹ Tamtéž, str. 219.

plní velkodušnost, jež spočívá v umění přijmout i ty, kteří chybují, nebo ty, kteří se k nám nechovají přívětivě. Podle Komenského i vůči nepříteli jsme povinováni láskou, a to ze tří pohledů: vzhledem k sobě, jelikož i my chybujeme, vzhledem k němu, protože on je také Božím obrazem, vzhledem k Bohu, jenž hříchy zakazuje, ale i odpouští. Vždyť „nerozumnost rozumných je důkazem jejich člověčenství; tak je tomu i s tím nejskvělejším člověkem.“³² V též souvislosti Komenský uvádí příklad Senekův: „Rozumný člověk nemá nenávidět chybujícího, neboť jinak pojme nenávist k sobě samému.“³³ V tomto duchu velkodušnost přispívá k vzájemné snášenlivosti v přijímání odlišných názorů, přestože by byly chybné. Nemusí nutně docházet k narušení přátelského vztahu. Tato ctnost je měřítkem postupu v udržování ctností v lásce k Bohu a bližnímu.

Abychom byli prospěšní při jakémkoliv konání ve světě, je třeba být dobročinný, jak nám to přikázal Bůh. Komenský zmiňuje tvrzení Kristovo: „Blaženější je dávat než dostávat (Sk 20).“ Užívá též rady převzaté od Seneky: „Dávat máme i nevděčným (Seneca, O dobrodiní 7,31)“.³⁴

Základem všech ctností ve vztahu k bližnímu je spravedlnost. Odtud vyplývá zásada: stejnému přísluší stejné, protože jsme si před sebou všichni rovni jako před Bohem. Navazují na ni slova Boží: „Miluj bližního svého jako sebe samého“, také „Co chcete, aby vám jiní

³² Tamtéž, str. 220.

³³ Tamtéž. Srv. týž: Seneca: De ira 14,2.

³⁴ Tamtéž.

činili, čiňte vy jim" a "Co nechceš, aby se dělo tobě, jinému nedělej."

Člověk má tedy milovat lidi jako sebe sama, svou rodinu a přátele dokonce více než sebe. Má být schopen za ně v těžkých situacích položit i život, kdyby to bylo nutné. To je skutečná láska, kterou zde Komenský vyzdvihuje. Milování bližního je dokazováním všech ctností s přídavkem měřítka - jako sebe samého.

Značnou část svých pojednání o lidských vztazích Komenský věnuje bližšímu vztahu mezi lidmi, jímž je přátelství. Podle něho *„přátelství je vzájemné společenství lásky mezi určitými lidmi, a to společenství vyššího stupně“*.³⁵ Základem je podobnost vztahů a povah. Jako příklad uvádí dvě osoby stejného povolání, kde vzniká *„jedna duše ve dvou tělech“*³⁶. Cílem přátelství je pomáhat si, vzájemně se podporovat, ctít se a milovat. Neboť *„dobrý pomocník se nikdy nenechá prosit, ale poskytne pomoc sám od sebe“*. Nebo také: *„Ruka ruku myje a společně obě obličej“*.³⁷

³⁵ Tamtéž, str. 222.

³⁶ Tamtéž, str. 223.

³⁷ Tamtéž.

3.2.3. Láska k Bohu jako základ pro všechny vztahy

Ze všech lidských vztahů u Komenského nelze vynechat vztah člověka k Bohu, jakožto k jeho stvořiteli a tomu nejvyššímu vůbec.

Láska k Bohu se projevuje všemi dosud řečenými ctnostmi v té největší míře. Našemu Stvořiteli je nutné prokazovat nejvyšší úctu veškerým naším jednáním a konáním ve světě. Vše máme vést k dobrému cíli, přesně jak si Bůh přeje, a tím ho neustále ctít a přivádět k radosti.

3.2.4. Harmonie v lásce k sobě, bližnímu a Bohu

Všechny tři zde popsané oblasti vztahů, tzn. vztah člověka k sobě samému, vztah člověka k bližnímu a vztah člověka k Bohu jsou vzájemně propojené.

Podle Komenského „*vším, čím jsem povinován Bohu, jsem povinován i bližnímu a sobě, byť ovšem v nejvyšší a největší míře Bohu.*“³⁸ Všechny ctnosti uplatňované v jednom z těchto vztahů mají být zároveň uplatňované u všech tří dohromady. Harmonií všech vztahů je Bůh. Komenský to dokládá na tvrzení, že se ve skutečnosti nejedná o „*vztah k sobě jako takovému nebo bližnímu jako takovému, nýbrž je to vztah k Bohu, jehož v sobě i v bližním spatřuji, miluji, ctím a velebím.*“³⁹ Tyto tři oblasti vztahů jsou stupňované vzhledem k jejich

³⁸ Tamtéž, str. 203.

³⁹ Tamtéž.

postupnému dosahování. Nejprve totiž musíme chovat lásku k sobě, abychom mohli upřímně milovat druhé lidi a pak Boha, jako nejvyšší stupeň. „A tak ctnosti týkající se vztahu k bližnímu mají mít svůj kořen přímo ve mně samém a vrchol pak v Bohu.“⁴⁰

⁴⁰ Tamtéž.

3.3 Láska a harmonie v úvahách o politické filosofii

Jak bylo naznačeno v předešlé kapitole, láska a harmonie jsou hlavní zásady nejen Komenského etiky, ale i politiky.

Podle Komenského je svět pokažen. V důsledku prvotního hříchu přestaly být vztahy mezi lidmi, Bohem a věcmi v souladu. Lidé se odklonili jak od hlavního cíle svého bytí a konání ve světě, tak i od správného řízení světa a věcí v něm, jež jim Bůh svěřil do rukou jako svému obrazu. Těmito činy se odklonili od věčné a nejvyšší moudrosti svého Stvořitele a „vzoru“. Zaměřili se příliš na sebe samotné a své soukromé potřeby. Svými osobními domněnkami a růzností vlastních pravd rozvrátili vzájemná pouta, a tím si Boha proti sobě popudili. Výsledkem jejich špatného jednání jsou zmatky, spory a války na zemi.⁴¹ V *Panorthosii* Komenský tento nepořádek v lidském světě přirovnává k Augiášovu chlévu, jenž je plný dlouhověké špíny: „(...) všechny školy, všechny církve, všechny obce a všechny soukromé záležitosti lidské se svým dosavadním vzhledem velmi podobají Augiášovu chlévu, jsou plné špíny, kterou není možné vyčistit lidským přičiněním;“.⁴² Podle bájného vyprávění, jež zde Komenský uvádí jeho příklad, jen řeka Alfeios za pomoci dobrodiní Božího, vypuštěná do zanedbaného

⁴¹ Komenský tento zkažený svět nazývá Babylonem. Vytvořili jsme si jej my lidé sami, svým rozhodováním bez Boží účasti (pozn. autorky).

⁴² Komenský, J. A. : *Panorthosia*, in: *týž: Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. III, Svoboda, Praha 1992, str. 284.

chléva, může vše vyčistit a uvést zpět v pořádek.⁴³ Komenský tím dokládá, že i my můžeme překonat a vyřešit veliké obtíže, budeme-li spolupracovat s Bohem.

V úvahách o opětovném návratu všech lidských věcí k původnímu dobrému stavu Komenský spojuje křesťanskou ideu prvotního hříchu a vykoupení s novoplatónskou myšlenkou emanačního schématu.⁴⁴ Tato myšlenka prolíná celé Komenského všennápravné dílo a je k pochopení jeho koncepce klíčová. Na jejím základě lze objasnit Komenského harmonizační snahy v nápravě celého světa.

Komenský ve svých dílech užívá pro objasnění této emanační myšlenky dvě metafory, pramene bájně řeky Alfeios, jak již bylo naznačeno, a pramene světla. Tímto zdrojem světla se myslí prvopočátky poznání, darované nám od Boha, které je třeba svést v jedno velké světlo, jímž by byly ozářeny všechny naše záležitosti a uvedeny zpět v pořádek. Podobně jako u řeky, jež plyne z Božího oceánu a opět se do něho vlévá, tak i světlo se line z jediného zdroje a zpět se do něho vrací. Naším úkolem je podle Komenského navrátit se tímto způsobem k původní božské jednotě a harmonii.

Komenský chápe harmonii jako splývání skutečností, často i protikladných, v absolutní

⁴³ Homér vypráví o Augiášovi, králi elidském, jehož chlév pro dobytek, nebyl nikdy čistěn, až do příchodu Herkula, jenž byl požádán, aby jej vyčistil. Herkules vypustil do nečistot řeku Alfeios skoro bez námahy, což by pro běžného člověka bylo nemožné. Srv. Tamtéž, str. 284.

⁴⁴ Srv. Soudilová, V. : *Filosofické základy Komenského pedagogiky*, in: Palouš, R., - Soudilová, V., *Comenius redivivus*, Studia paedagogica 6, PFUK, Praha 1991, str. 71.

jednotě.⁴⁵ Takových příkladů nacházíme ve světě spousty. Komenský proto považuje harmonii za atribut veškerého bytí. Zastává názor, že vše na světě je součástí nějaké jednoty, která je pak součástí jediného celku, jímž je svět. Člověk takto participuje na jednotném světovém bytí. Je součástí celku, ale i sám o sobě je celkem. Komenský chápe člověka po tělesné i duševní stránce jako skutečný příklad harmonie: „*při pohybech duševních jest hlavním kolem vůle; závažími však, jež ji pohánějí, jsou žádosti a náklonnosti, které ji sem tam přitahují. Zámkem, jenž otvírá a zavírá pohyb, jest rozum, jenž rozměřuje a omezuje, co, kde a kam až jest chápati nebo čemu unikati. Ostatní hnutí duševní jsou jaksi menšími kolečky, jež se řídí hlavním kolem.*“⁴⁶

Komenského úvahy o lásce a harmonii úzce souvisí s jeho všennápravným úsilím, jímž máme napravit veškeré své věci i celý pokažený svět, tím, že ho dovedeme k oné harmonii a řádu, jež po nás Bůh žádá. V *Panorthosii* Komenský tento potřebný dokonalý řád světa, v němž by vše na sebe navazovalo v nejplnějším souladu, mnohokrát přirovnává k analogii mistrných hodin, „*u nichž se všechny části navzájem tak zachycují, doplňují a řídí, že pohybem jediné části se uvedou v pohyb všechny části, každá svým časem a místem, k týmž společným cílům.*“⁴⁷ Skvěle to shrnuje Jan Patočka. Ve studii *Komenského názory a pansofické*

⁴⁵ Komenský uplatňuje ve svém díle původně novoplatónskou myšlenku "coincidentia oppositorum" - spojení protiv v absolutní jednotu, zprostředkovanou Mikulášem Kubánským. Srv. Patočka, J. : *Cusanus a Komenský*, in: *Komeniologické studie*, díl I, cit. vyd., str. 60.

⁴⁶ Komenský, J. A. : *Didaktika veliká*, přel. Augustin Krejčí, in: *Sebrané spisy J. A. Komenského*, díl I, Dědictví Komenského, Praha 1905, str. 62.

⁴⁷ Komenský, J. A. : *Panorthosia*, cit. vyd., str. 261.

*literární plány od spisů útěšných ke Všeobecné poradě upozornil, že „(...) logika harmonického myšlení vede myslitele k tomu, že se musí stále více starat o svět“.*⁴⁸

3.3.1. Odstranění překážek k obnovení lidskosti

Všenápravou se má docílit znovunastolení harmonie mezi lidmi, Bohem a věcmi. Toho se dosáhne přistupováním ke všemu a všem s láskou, s vzájemnou rovností a tolerancí. K obnovení harmonie mezi lidmi bude třeba odstranit překážky, jež zapříčiňují nelidskost, vzájemné nerozvážené jednání a odtud vznikající rozpory, nenávisti a křivdy. Roztržky, které mezi sebou neustále zakládáme a udržujeme, plynou z naší mysli, z rozdílných názorů na stejné věci. Z vůle a citů se rodí nesnášenlivost k těmto nestejným pohledům na věci v oblasti filosofie, politiky a náboženství. Ze sil poté dochází ke křivdám a pronásledování. Poněvadž, jak praví Komenský, *„(...) když se člověk odděluje od člověka, když člověk nedovede snášet člověka, když člověk zuří proti člověku, je to zřejmý úpadek lidskosti.“*⁴⁹

Komenský doporučuje tři prostředky k odstranění všude rozšířené nelidskosti, a tím k obnovení harmonie

⁴⁸ Patočka, J. : *Komenského názory a pansofické literární plány od spisů útěšných ke Všeobecné poradě*, cit. vyd., str. 262.

⁴⁹ Komenský, J. A. : *Panorthosia*, cit. vyd., str. 301.

ve vztazích mezi lidmi. Jsou to: smazání minulosti, snášenlivost a vzájemné smíření.

Podle Komenského vzniklé hádky, křivdy a nesrovnalosti k nim vedoucí zmizí smazáním minulosti, neboť *„jediným lékem proti zlu je zapomenutí.“*⁵⁰

Nevůle přijímat rozličné názory na stejné věci se změní vzájemnou snášenlivostí. Toleranci k odlišnosti názorů Komenský doporučuje proto, že protiklady se nakonec spojí v jednotu skrze Boha, který vše na tomto světě dovádí v soulad. V této souvislosti Komenský píše: *„Odložme ohled na rozdílnost a chopme se shodných zřetelů! Milujme všichni na všech to, co máme všichni, obraz Boží i jiné různé stránky, podobně a štědře přidané darem Božím.“*⁵¹ Komenský nabádá, abychom se vyhýbali předsudkům o méněcennosti a vzájemnému odsuzování, protože Bůh snáší všechny. *„Všichni jsme dílem téhož Boha, který snáší, miluje a chová v lásce všechny, poněvadž ve všech uznává něco svého, totiž to, co do každého vložil.“*⁵² Podle Komenského lze přispět k vzájemné snášenlivosti skromností. *„Kdo má o sobě skromné mínění, má mít také o každém z bližních slušné mínění a nemá chtít vzbudit zdání, že rozumí všemu.“*⁵³ Nikdo z nás nemůže svou myslí obsáhnout vše, neboť to dovede jen Bůh. V politice je třeba, aby se vrchnost k poddaným chovala snášenlivě. Vždyť takový vládce, který s lidmi jedná proti jejich vůli a

⁵⁰ Tamtéž, str. 302.

⁵¹ Tamtéž, str.

⁵² Tamtéž, str. 303.

⁵³ Tamtéž, str. 304.

neuctivě, je nedovede řídit. „Kdo nutí, zakládá roztržku“.⁵⁴

Nesjednocenost v nalézání společných řešení problémů ustane oboustranným smířením. Návrat k lidskosti je žádoucí. „*Nebot' věci tak spletené nerozplete nikdy nikdo, a proto bude nejrozumnější spálit je ohněm vzájemné lásky, (...)*“.⁵⁵ Komenský se k těmto prostředkům pro odstranění překážek mezi lidmi nechal inspirovat Božím jednáním. Přesně takto ukončil Bůh spory s námi. Komenský se v této souvislosti hlásí k Senekovu doporučení: „*U jiných necht' začne roztržka, u tebe smíření!*“ Doplnuje jej svým tvrzením: „*A nikdy nebyly žádné výčitky, stížnosti a nenávisti zakončeny šťastněji, než vzájemným prominutím.*“⁵⁶ Komenský uvádí, že ke smíření sporných stran lze dospět skrze první ideje. „*Různě soudící o přírodě musíme uvést do přírody, o Bohu k Bohu, o představách myslí k myslí, a ihned budou smíření!*“⁵⁷ To znamená, že se nelze smířit přes nás samotné, nýbrž pouze skrze Boha a věci, které stvořil. Protože jak Bůh, tak i věci jsou pro každého člověka stejné. Je třeba užívat věci pocházející přímo od Boha, např. Písmo svaté, které nás povede k pravdě, na rozdíl od knih námi stvořených, které se liší růzností vyprávěných pravd. Důležité opět bude odstranění předsudků, domněnek a namísto toho nalezení společného světla pravdy, poté nastoupí souhlas a svornost.

⁵⁴ Tamtéž, str. 306.

⁵⁵ Tamtéž, str. 301.

⁵⁶ Tamtéž, str. 302.

⁵⁷ Tamtéž, str. 307.

3.3.2. Láska a harmonie jako prostředky a cíle Komenského všenápravy (filosofie, politiky a náboženství)

Podle Komenského obnovení harmonie světa bude možné odstraněním veškerých překážek. Komenský doporučuje svou všenápravu k setřesení naší duševní otupělosti, necitelnosti vůči Bohu, světu, sobě a všem ostatním lidem, k odstranění předsudků o pravdě a dobru a zatvrzelosti v zaujetí pro vlastní věci. Podle Komenského výzvy: „Vratme se, odkud jsme zbloudili!“,⁵⁸ je třeba se vrátit na společnou cestu všech, tj. od zmatků skrze jednoduchost k jednotě, od bludů skrze opuštění domněnek k pravdě a od stranických snah a bojů skrze vzájemnou lásku k míru a svornosti.⁵⁹

Náprava má být zjednána ve všech "věcech lidských" (res humanae), jimiž jsou: filosofie, politika a náboženství. Komenský požaduje, aby byla vytvořena nová obecná filosofie, jejímž cílem by bylo obnovení harmonie vztahu lidí ke světu, nová obecná politika, jež by se věnovala obnovení harmonie vztahů mezi lidmi, a nové obecné náboženství, jehož cílem by bylo obnovení harmonie vztahu člověka s Bohem. Myšlenky o lásce a harmonii u Komenského ústí do úvah o nové filosofii, nové politice a novém náboženství.

Podle Komenského vytvořením nové obecné filosofie bude obnovena harmonie vztahu lidí k věcem, přírodě, tudíž k celému světu.

⁵⁸ Tamtéž, str. 298.

⁵⁹ Srv. tamtéž.

Komenský požaduje dokonalou znalost všeho, co je člověku od přirozenosti dáno znát, mluvit, konat, tj. požaduje jasné poznání všech věcí v našem světě, abychom jich uměli správně a plně užívat, neboť „s žádnou věcí se nemá zacházet jinak, než jak to dovoluje nebo vyžaduje její přirozenost“⁶⁰. V této souvislosti Komenský doporučuje pravou, jistou filosofii, jež by byla jednotným obecným světlem, „(...) ve kterém by každý musel všechno, co je, vidět tím způsobem, jak to je“⁶¹. K tomu nám mají posloužit tři Boží knihy, jakožto základy nové filosofie ke zkoumání přirozenosti všech věcí. Jsou jimi: smysly, rozum a Boží zjevení. Podle Komenského lze jimi poznat společný obecný smysl všeho. Prostřednictvím této Boží trojice poznání budeme umět věci správně nazírat a zkoumat, rozumně o nich uvažovat a užívat je k dobrým cílům, to vše při Božím svědectví, jakožto záruky naší spásy. Jan Patočka píše: „Smysly podávají jistotu toho, že věci jsou, rozum učí, čím jsou, víra odkrývá jejich poslední skrytý smysl;“⁶² Patočka tímto tvrzením dokládá, že v trojici téhož semena poznání je patrný princip harmonie ve vzájemném předpokládání se a doplňování se členů oné trojice.

Taková filosofie by dokázala pokořit všechny nepravdy, domněnky a špatnosti každého státu a církve. Byla by přimknutá k idejím jako věčným základům pravdy, jimiž všechny věci září ve své přirozenosti. Nalezením, ustálením a osvětlením pravých idejí všech

⁶⁰ Tamtéž, str. 336.

⁶¹ Tamtéž, str. 332.

⁶² Patočka, J. : *Komenského názory a pansofické literární plány od spisů útěšných ke Všeobecné poradě*, cit. vyd., str. 235.

věcí, tak, abychom měli vždy cestu k souladu i neshodujících se věcí, lze dosáhnout smíření rozporů ve světě.⁶³

Vytvořením nové obecné politiky bude podle Komenského obnovena harmonie vztahů mezi lidmi.

Základem nové obecné politiky podle Komenského má být umění ovládat lidskou přirozenost, jež je stvořena svobodná. Nedá se žádným způsobem k ničemu nutit. Bůh ji učinil k plné rovnosti se svými bližními, kteří jsou taktéž svobodní ve všem. Stejně tak svobodná jako lidská přirozenost je i láska k bližnímu, jež z ní pochází. Nedá se vynutit, každý ji musí pociťovat a vyjadřovat sám ze své svobodné povahy. Odtud vyplývá zásada shrnující zákon božský, mravní i občanský a právní u všech národů: Co chceš nebo nechceš, aby ti jiní (ne)činili, to ty bližním (ne)čiň!⁶⁴, ve smyslu nečinit nikomu nic zlého, vědomě neubližovat, ale naopak být vůči druhému mírumilovný, ctít ho jako své druhé já, neboť jím je, jak říká Komenský. Zde má láska charakter odevzdání se druhému člověku, jenž spoluvytváří svět, spolupodílí se na jeho dobrém chodu. Tímto způsobem láska nabírá univerzálního smyslu a řádu, jenž podle Komenského bude spojovat lidi i celé národy mezi sebou navzájem. Kdyby byl tento řád plně dodržován, dovršoval by harmonicky jak smysl lidství ve světě, tak i smysl celého universa.

Cílem nové politiky podle Komenského bude znovushromáždění národů světa ke svornosti, s urovnáním a odstraněním válek v lidském pokolení a

⁶³ Srv. Komenský J. A. : *Panorthosia*, cit. vyd., str. 332-336.

⁶⁴ Tamtéž, str. 338.

se zamezením všech příčin k válkám vedoucím. Tím bude nastolen mír a pokoj na zemi.

Komenského trojici nových věcí lidských dotváří nové obecné náboženství, jež obnoví harmonii vztahu člověka s Bohem.

V novém obecném náboženství je základem vztahu člověka s Bohem láska, jakožto pouto obou jejich myslí (Boží a lidské), společně s živou vírou, jako garancí jejich spojení, a s neustálou nadějí, jež chrání člověka před zkázou. Dohromady tvoří nezrušitelné spojení, jimž máme být k Bohu připoutáni. Lásku, víru a naději v této souvislosti od sebe nelze oddělovat, neboť by se narušila smysluplnost jejich souvislosti.

Komenský popisuje lásku jako poslušnost srdce, již jsme přijali od Boha ve své přirozenosti. Je to přirozená síla vedoucí člověka, aby naslouchal a dělal vše podle svého vnitřního pocitu (hlasu), který jej nabádá k usilování o čisté dobro, podle vzoru Dobra nejvyššího. Láska má zde charakter nejhlubšího sebezřeknutí, nebo též sebezapření vzhledem k Bohu, tj. „(...) vynětí sebe *samého nejen z moci věčného pokušitele Satana a světa, nýbrž i z moci vlastní, z moci lidí, abys sebe sama odevzdával jedinému Bohu k obývání a řízení svazkem bezprostředním, nezměnitelně.*“⁶⁵

Podle Komenského je láska základ zbožnosti, o niž máme usilovat. Jinak nelze dospět k vrcholu víry, k srdečnosti lásky a k zajištění spásy.

⁶⁵ Tamtéž, str. 342.

Láska a harmonie se má stát světlem v chrámu Boží moudrosti pod vedením jediného učitele a krále, Ježíše Krista. Celá Komenského koncepce nového politického uspořádání je jím vnímána jako obraz vzniku Božího království,⁶⁶ jež by mělo být podle Božího přání téměř dokonalé, a v němž by zářilo světlo Boží moudrosti, míru (pokoje, lásky) a spásy.

⁶⁶ Komenský často užívá analogie. Radim Palouš v *Komenského Božím světě* vysvětluje, že Komenskému jde o zpřehlednění, přesněji řečeno, o „převodění divuplného světa na pochopitelný“, aby vše na světě bylo lépe vyučovatelné. Analogie takto souvisí se synkritickou metodou, jíž Komenský zachycuje cíle a normy věcí, a tak uchopuje celistvost věcí a světa v jejich významu a poslání. Srv. Palouš, R. : *Komenského Boží svět*, cit. vyd., str. 46.

4. AKTUÁLNÍ VÝZNAM KOMENSKÉHO MYŠLENEK O LÁSCĚ A HARMONII

Komenského filosoficko-pedagogické myšlenky a úvahy o nápravě světa se nás do jisté míry týkají i dnes. Měli bychom si uvědomit, že k napravení světa lze dospět tehdy, pokusíme-li se obnovit lásku a harmonii ve všech oborech lidské činnosti včetně výchovy.

Význam Komenského myšlenek spočívá v odhalení, v poukázání na možné nebezpečí, které hrozí člověku, pokud bude stále lhostejný vůči sobě, druhým lidem, věcem, a tak vůči celému světu. Jan Patočka upozorňoval na to, že labyrint zkomoleného lidství za časů Komenského je z velké části faktickým stavem lidstva i dnes.⁶⁷ Komenský nám svým vychovatelským myšlením a úsilím, jež pojímá lásku a harmonii jako základ vychovatelské metody, vzkazuje a ukazuje, že máme možnost nahlédnout skutečnosti jinak, zcela opačně. Lásky a harmonie jsou u Komenského základem výchovy člověka k lidskosti, člověka, vědomého si svého pravého a jednotného smyslu. Podle Patočky „lásky je otevřenost pro svět, jeho jednotu, jeho smysl, je odevzdání sebe tomuto celku, jeho jednotě, jeho smyslu.“⁶⁸ Stejně tak i harmonie je naším společným cílem, který máme mít stále na mysli a o nějž máme nepřetržitě usilovat. Je tedy třeba, aby člověk se pokusil změnit směr svého názoru, aby

⁶⁷ Srv. Patočka, J. : *Lidskost Komenského*, in: *Komeniologické studie*, díl. III, Oikoymenh, Praha 2003, str. 486 (Sebr. sp. J. Patočky, sv. 11).

⁶⁸ Tamtéž, str. 487.

přestal hledět pouze do svého středu, nezabýval se jen sám sebou v potřebě naplňovat jen své žádosti. Je třeba, aby se snažil otevřít se pro druhé a pro svět, oprostil se od svého egocentrismu, kterým trpěl vždy a trpí stále.

Podle Komenského je naším pravým smyslem a jednotným cílem, aktuálním po celou dobu našeho žití a bytí zde, být prospěšný sobě i všem pro společné blaho, a jedině tak si lze zaručit pokoj a mír ve světě.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se podrobněji zaměřila na úlohu idejí lásky a harmonie především v Komenského všenápravném díle, a to na úrovni jeho ontologie, etiky a politiky.

Snažila jsem se přiblížit a poukázat na vzájemný vztah těchto dvou myšlenek, tzn. ukázat, jak úzce spolu v Komenského díle souvisí, vzájemně se doplňují a vytváří tak silnou dvojici, jež prostupuje celým jeho dílem a je základním stavebním kamenem jeho všenápravné a vševýchovné koncepce.

Dospěla jsem k závěru, že tyto myšlenky nejsou pouze důležitou složkou Komenského návrhů na obnovu lidství a nápravu všech lidských věcí (filosofie, politiky a náboženství). Mají u něho význam i z hlediska celkového kosmického procesu, tj. v jeho úvahách o návratu světa k původnímu božskému počátku a o úloze člověka v něm.

Podle mého názoru si Jan Amos Komenský zaslouhuje náš veliký obdiv. Podařilo se mu odhalit problém lidství, představit člověka, jenž nepochopil svou hlavní úlohu na tomto světě v Komenského době, a který na ni stále zapomíná i dnes. V této souvislosti jsou jeho rady a připomínky velice užitečné, neboť nám mohou pomoci zamyslet se nad sebou a svým jednáním. Mohou nás navést na lepší cestu. Nicméně s ohledem na dnešní dobu, v níž převládá moderní technizované myšlení, jež se vyznačuje neustálou honbou za

pokrokem, je nepředstavitelné a doslova nemožné dělat si takové velké naděje na zlepšení situace, k jakým Komenský povzbuzuje ve svém díle. Jeho požadavky, např. aby konali všichni, všechno, všemi způsoby (omnes, omnia, omnio) jsou nerealizovatelné. Taktéž jeho neustále opakované pobídky k nápravě v naději a víře, že dojde k obratu špatného stavu světa v původně dobrý stav (jako tomu bylo v ráji), působí pohádkově nereálně. Pochopitelně i v Komenského výzvách týkajících se lidských vztahů je naivita velmi patrná. Zde je třeba brát jeho slova s rezervou. Jak shrnuje Jan Patočka, „přítomnost mu neříká, co může přijít a co přijde, ale vytoužená budoucnost mu ukazuje přítomnost“.⁶⁹

⁶⁹ Patočka, J. : *Utopie a soustava lidských cílů*, in: *Komeniologické studie*, díl II, cit. vyd., str. 281.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura:

Comenius, J. A. : *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*, t. I-II, Pragae 1966.

Komenský, J. A. : *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. I, Svoboda, Praha 1992.

Komenský, J. A. : *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. II, Svoboda, Praha 1992.

Komenský, J. A. : *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. III, Svoboda, Praha 1992.

Komenský, J. A. : *Vybrané spisy J. A. Komenského*, sv. V, SPN, Praha 1968.

Komenský, J. A. : *Didaktika veliká*, přel. Augustin Krejčí, in: *Sebrané spisy J. A. Komenského*, díl I, Dědictví Komenského, Praha 1905.

Sekundární literatura:

Patočka, J. : *Komeniologické studie*, díl I, Oikoymenh, Praha 1997 (Sebr. sp. J. Patočky, sv. 9).

Patočka, J. : *Komeniologické studie*, díl II, Oikoymenh, Praha 1998 (Sebr. sp. J. Patočky, sv. 10).

Patočka, J. : *Komeniologické studie*, díl III, Oikoymenh, Praha 2003 (Sebr. sp. J. Patočky, sv. 11).

Palouš, R. : *Komenského Boží svět*, SPN, Praha 1992.

Palouš, R., - Soudilová, V. : *Comenius redivivus*, *Studia paedagogica* 6, PFUK, Praha 1991.

Tretera, I. : *Nástin dějin evropského myšlení*, Paseka, Praha - Litomyšl 1999.

Ritter, J. : *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 3, Schwabe & Co, Basel 1974.

Ritter, J. : *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 5, Schwabe & Co AG, Basel 1980.